

Kšicová, Danuše

Táborský jako překladatel a populizátor ruské lidové slovesnosti

In: Kšicová, Danuše. *Ruská poezie v interpretaci Františka Táborského : z dějin česko-ruských vztahů*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1979, pp. 137-149

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121597>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

TÁBORSKÝ JAKO PŘEKLADATEL A POPULARIZÁTOR RUSKÉ LIDOVÉ SLOVESNOSTI

Blízký vztah k folklóru můžeme sledovat v celém díle Táborského, jak v jeho vlastní tvorbě, tak v překladech i v publicistice. Z Puškina i Lermontova přeložil nejzdařileji skladby inspirované ústní lidovou slovesností. K samotnému překladu ruských pohádek, bylin a písní však přistoupil poměrně pozdě — až koncem desátých a počátkem dvacátých let, kdy se folkloristikou zabýval nejintenzivněji. Svůj zájem o folklór a etnografii však projevil již dříve v příležitostných člancích, mnohdy zaměřených apologeticky. Tak se např. rozhorluje nad ignoranci oficiální rakouské folkloristiky, která „objevila“ český folklór teprve při vídeňské výstavě v r. 1906.¹ V jiných příspěvcích vystupuje na obranu lidových stavitelských památek nebo lidových písní. Tohoto typu jsou jeho články v časopisech, které sám redigoval: *Krása našeho domova* (1907—1908) a *Naše Valašsko* (1929—1940). Vyvrcholením práce Táborského věnované českému folklóru je jeho monografie o rodném Valašsku *Rusava* (Olomouc 1928). Materiály k ní shromažďoval od počátku dvacátých let, jak o tom svědčí několik jeho článků. Vypravuje v nich o kráse i chudobě rodného kraje, o jeho lidových písních, které zapisoval (bez notových záznamů) společně s přítelem Alfonsem Waisarem.² Navázal tak na práci moravských sběratelů Františka Sušila a hlavně Františka Bartoše.³ V určitém směru je progresivnější než jeho předchůdci, protože stejně jako jeho současník Josef Štefan Kubín lidové písně nijak „nepřikrašluje“ ani necenzuruje příliš erotické pasáže, jak to činili vesměs sběratelé 19. století. Přes svůj populárně vědecký ráz přinesla monografie Táborského mnoho materiálu, který s přibývajícím lety, stírajícími národopisný charakter kraje, nabývá na své ceně. Zpracování publikace je typicky

¹ T., *Videň a lidové umění české*, ND 13, 1906, s. 462—467.

² Tři z nich byly otištěny v NL v r. 1925: *Rusava. Život valašské dědiny*, 8. 3.; 15. 3.; 5. 4.; 12. 4. *Lidová básnička*, 15. 8.; 30. 8. Jeden pod názvem *Naše Valašsko* byl zařazen do sborníku *Almanach valašského roku*, sestavil Čeněk Kramoliš, Rožnov 1925. Spolu s Alfonsem Waisarem (nar. r. 1895 v Bystřici p. Host.), koncertním pěvcem a tajemníkem Společnosti a Muzea B. Smetany v Praze, kde působil i Táborský, zapsali v r. 1924 182 písní, část z nich Táborský použil ve své monografii.

³ O sběratelské činnosti Fr. Táborského viz také článek J. M., *Sto let od narození sběratele rusavských písní. Fr. Táborský a jeho Rusava*, *Naše pravda* 16, 1958, č. 3, s. 4.

pozitivistické. Nalezneme v ní informace o historii i současných ekonomických problémech kraje i sociologické poznatky o tehdejších sociálních rozvrstvení Valašska, o práci i zábavě jeho obyvatel, o stupni jejich vzdělání, náboženství, zvycích, takže získáváme plastický obraz nejen života jedné vesnice, ale celého kraje, protože Táborský volil typickou oblast moravských kopanic. Zvláště zajímavá je partie věnovaná lidové slovesnosti, napsaná se širokou erudiicí. Monografie vyvolala příznivý ohlas tisku⁴ a v r. 1931 byla odměněna literární cenou.⁵ U příležitosti svých osmdesátých narozenin byl Táborský jmenován čestným občanem Rusavy.⁶ O velmi intenzivním zájmu Táborského o etnografii a folkloristiku svědčí původní záměr *Rusavy*. Měl to být úvod k větší národopisné studii, jež měla zpracovávat celé Valašsko a stát se tak jedním z dílů *Národopisu lidu československého*, vydávaného pod redakcí Lubora N i e d e r l e.⁷ Postupně měly být zpracovány všechny etnografické oblasti Československa. Vyšly však pouze dva díly: *Moravské Slovensko* (H ů s e k, K l i v a ň a, S l a v í k, N i e d e r l e, d. I, Praha 1918) a *České Kladsko* (J o s. Š t. K u b í n, d. II, Praha 1926). Příspěvek Táborského v tomto rozsahu napsán nebyl.

Ruskému lidovému umění věnoval Táborský mnohem menší pozornost. V jeho informativních přehledech uměnovědné a literární produkce, otiskovaných počátkem století v Naší době, nalezneme vedle recenzí české i zahraniční folklórní literatury⁸ také několik posudků ruských pohádkových knížek. Všimá si především jejich ilustrací. Oceňuje originalitu Bilibina, V a s n ě c o v a, M a l j u t i n a a H. D. P o l e n o v o v é, které srovnává s našim M. A l š e m.⁹ U příležitosti výstavy ruského lidového umění v Praze r. 1909 psal Táborský o tom, jak vznikaly vystavované exponáty.¹⁰

O ruské lidové poezii napsal Táborský jen jeden článek, otištěný počátkem dvacátých let.¹¹ Ve svém výkladu vychází ze stati Alexandra S o k o l o v s k é h o *О национально-религиозном возрождении России*, otištěném v emigrantském časopise *Русская мысль*¹² Sokolovskij napsal svou stat v dubnu r. 1921 v Konstantinopolu, nedlouho po své emigraci z Ruska. Vy-

⁴ Arne N o v á k, *S Františkem Táborským na Rusavě*, LN 23. 12. 1928, č. 649, s. 35.

⁵ Dovídáme se o tom z korespondence s nakladatelem Romualdem Prombergem, který knihu vydal. Sr. dopis R. P r o m b e r g r a z 30. 11. 1931, pozůstalost F. T.

⁶ Jmenovací dekret z 13. 1. 1938 je rovněž uložen v pozůstalosti F. T.

⁷ Sr. dopis Jana J a k u b c e Táborskému z 26. 9. 1926 a list Arna Nováka Táborskému z 23. 12. 1928. Pozůstalost F. T.

⁸ Sr. např.: T., „Byl jeden domeček“, obrázková kniha pro malé děti od V. Preissiga, ND 13, 1906, č. 3, s. 220—224. T., *Touha umělců moderních po odlišném domácím akcentu, jak jej cítíme v umění lidovém každého národa...* ND 16, 1909, č. 7, s. 535 až 541.

⁹ T., *Ruští kreslíři Bilibin a V. Vasněcov*, ND 9, 1902, s. 228—231. T., *Tři pohádkové knížky pro děti*, ND 14, 1907, s. 222—227.

¹⁰ T., *Oživení lidového umění. Talaškino*, ND 16, 1909, č. 7, s. 535—541.

¹¹ F r. T á b o r s k ý, *Odras ruské revoluce v ruské lidové poezii*, NL 25. 3. 1922, č. 84, s. 14.

¹² *Русская мысль*, Praha 1922, январь—февраль, с. 343—355.

cházel přitom zřejmě z obsáhlejšího materiálu. Táborský odtud přejímá všechna základní fakta, týkající se bezprostředně folklóru. Vynechává politický úvod i partii věnovanou současně sovětské revoluční poezii, čímž ulamuje polemický charakter stati Sokolovského. Jeho vlastní charakteristiky uváděného materiálu však otevřeně svědčí o jeho sympatiích k opozičním tendencím ruské lidové slovesnosti té doby. Podle Sokolovského dělí i on materiál do čtyř skupin. Do první zařazuje městský dělnický folklór, představovaný krátkými čtyřveršovými „kuplety“ neboli častuškami, které také nazývá lidovými epigramy. Táborský je při jejich interpretaci obezřetnější než Sokolovskij, který je v duchu etnografických zásad 19. stol. nepokládá za lidovou tvorbu vzhledem k jejich městské provenienci. Sokolovskij a podle něho i Táborský pak ukazují, jak odlišná je „mužická“ častuška, vyjadřující nálady prostého venkovského člověka. V této partii se autor projevil jako objektivní posuzovatel. Vidí nejenom náboženské cítění prostých lidí, projevující se v jejich modlitbách k sv. „Nikole“, přestože na jeho místo pověsili „patret“ Lenina, tlumočí nejen jejich žaloby na nepořádky v „kombědu“, ale vyjadřuje i jejich národní hrdost, odpor k válce i to, že nesympatizují ani s bílými. Vidí, že právě na jejich bedrech spočívá veškerá tíha občanské války. Lásku k rodné půdě vyjadřují především lyrické písně, tvořící druhou skupinu. Jsou to vesměs staré písně, v nichž se popřevratová doba projevila jen narážkami na Děnikina nebo Wrangela, k nimž odchází loučící se milý. Mnohem tendenčnější jsou přísloví a pořekadla, jež tvoří třetí skupinu. Podobně jako „mužické“ častušky vznikaly v nábožensky citících a protirevolučně orientovaných vrstvách venkova. Jsou plny rozčarování z revoluce, která nepřinesla okamžité zlepšení. Některé z nich jsou zřejmě důsledkem religiózní propagandy: tomu, kdo zavrhl boha, slibují záhubu. Vzhledem k jejich intelektuálnímu charakteru je Sokolovskij nepokládá za lidovou tvorbu v pravém smyslu slova. O lidové autentičnosti nelze pochybovat u tzv. „pohádek“, tvořících čtvrtou skupinu. (Táborský je výstižněji nazývá *legendami*.) Jsou to veršované útvary apokryfního charakteru, na nichž Táborský oceňuje jejich přirozenost a naivitu, blízkou jihoslovanské epice. V ruském folklóru popřevratové doby, v němž se markantně projevilo ideové tápání nejširších lidových vrstev, oceňuje Táborský nejvýše prvky náboženského humanismu, který mu byl vždy blízký.¹³

Táborský přeložil, i když ne vždy zdařile, značnou část ukázek ze stati Sokolovského. Vynechány zůstaly kromě několika veršů současné sovětské poezie některé lidové lyrické písně a dvě pořekadla, jež zřejmě pokládal za málo srozumitelné pro jejich příliš dobové a místní zabarvení. Časté užívání rusismů překladatel zdůvodňuje snahou o zachování ruského koloritu. Příliš nesrozumitelné výrazy komentuje pod čarou. Překlady trpí nevyvážeností jazykových prostředků. V tomtéž verši se vedle slov a tvarů hovo-

¹³ Podrobněji sr.: Danuše Kšicová, *František Táborský jako překladatel a propagátor ruské lidové slovesnosti*, *Slavia* 37, 1968, č. 3, s. 424—448.

vých nebo dialektických setkáme s vyslovenými poetismy, což je v překladech lidové slovesnosti zvláště neúnosné. Nejzdařileji jsou přeložena pořekadla, vesměs dobře vystihující lapidárnost originálu, a několik veršů lyrických, pro něž mohl Tábořský nalézt obdobu v českém folklóru:

Ковьями потопчут,
Жито увезут,
А коль не отнимут,
Значит — реквизирут.

Koňmi udupají,
žito odvezou,
a když neseberou,
urekvírujou.

Mnohem zdařilejší jsou překlady Tábořského ze slovanského dětského folklóru, jež tvoří doprovod knihy S. P. O r l o v a *Hry a písně dětí slovanských* (1928). Je to publikace unikátní jak zaměřením na dětský folkór, tak širokou mezoslovanskou koncepcí, přibližující v jednotlivých tematických okruzích nejvýraznější typy slovanského dětského folklóru. Je to nejen první práce tohoto typu, ale dosud také práce jediná.¹⁴ Kniha je zajímavá také svým apologetickým charakterem, zaměřeným na obranu slovanské lidové písně, podle autorova přesvědčení mnohdy vytlačované písní německou nebo vůbec opomíjené. Zvláště kritickou situaci shledává autor v Rusku, kde pro záchranu lidové písně nebylo učiněno vůbec nic. Jako příklad ostatním slovanským národům uvádí Orlov snahu českých škol udržovat tradici lidové písně její záměrnou výukou. Praktický účel šířit znalost slovanských lidových písní, tanců a her měla i Orlova publikace.

Autor vycházel jednak z národních sborníků, jednak ze svých vlastních výzkumů, konaných v Rusku ještě před první světovou válkou. Opíral se rovněž o svou pedagogickou práci na Ruském gymnáziu v Praze, kde v průběhu pěti let, od r. 1923 do r. 1928, vyzkoušel možnost podobných programů. Teoretická část knihy, navazující na úvod Lubora N i e d e r l e, podává charakteristiku slovanských dětských písní a her ve srovnání s obdobnými žánry u národů západní Evropy, hlavně u Němců. Podtrhuje typické rysy slovanských lidových písní a ukazuje na příčiny i rozsah jejich deformací. Je zde i stručná informace o sbírání a studiu lidové tvorby u jednotlivých slovanských národů. Sbírká je rozdělena do tří oddílů: 1. Hry se zpěvem; 2. Hybné hry bez náčiní; 3. Hybné hry s náčiním. Podrobnější členění se řídí podle pohybového typu jednotlivých skladeb. Texty písní jsou vesměs citovány nedřívě v originále s notovým záznamem, poté následuje překlad Tábořského. Přeložena je většina textů s výjimkou některých variant, tvořících smyslovou obdobu písní již dříve uvedených. Pokud zůstaly nepřeloženy některé ruské či ukrajinské písně, je to zřejmě důsledkem nesrovnalostí, vzniklých během tisku.¹⁵ Sbírká obsahuje na pět set písní, tanců a her rus-

¹⁴ Malý oddíl dětského folklóru je pouze v publikaci bulharské badatelky Cvetany R o m a n s k é, *Славянски фольклор. Очерки и образци*. Наука и изкуство. София 1963, 257 c.

¹⁵ Nasvědčují tomu dopisy Semjona Petroviče O r l o v a Tábořskému, psané v době, kdy se kniha tiskla a Tábořský byl na letním bytě v Bystřici p. Hostýnem. Jsou to

kých, ukrajinských, haličských, polských, srbských, chorvatských, slovinských, dalmatských, bulharských, lužickosrbských, českých a slovenských, z nichž 162 je provázáno překladý. Je to tedy největší soubor překladů Táborského ze slovanské ústní lidové slovesnosti a současně i jedna z jeho nejvýznamnějších překladatelských prací. Vesměs jsou to překlady zdařilé. Táborskému vyhovovala prostá forma dětských popěveků, často opakujících nejen jednotlivá slova, ale i celé verše. Stejně jako v jiných případech jsou i tentokrát zdařileji přeloženy nerýmované verše, jichž je ostatně v sbírce většina. Zvuková shoda se omezuje na rýmy gramatické, asonance, konsonance, opakování či souznění různých citoslovců. Nedostatků typických pro překlady Táborského je tu proto méně než jinde. Jsou to občasné archaické poetismy (*klasohojná*, s. 124 = *колосиста*), nebo napodobení ruské syntaxe (*Na tom mladičku se modrý kaftan skví*, s. 137 = *как на молодце то синь кафтан*). Celkově jsou překlady dosti přirozené a zdařilé, neboť šlo o poezii Táborskému vnitřně blízkou.

Soudobá kritika přijala Orlovovu publikaci příznivě. Hodnotila jak její teoretickou fundovanost, tak výběr textů včetně překladů, oceňovaných jako věrné tlumočení originálu.¹⁶ Orlovův nadšený obdiv je patrný z jeho blahopřejného dopisu k 75. narozeninám Táborského, kde píše: „Mám na Vás nejkrásnější vzpomínku, mistrně přebásněné dětské písničky v našem společném díle: „Hry a písně dětí slovanských“. Tyto písničky razí si cestu ve všech slovanských státech. Kéž bychom se vbrzku dočkali i ruského vydání!“¹⁷ Ruské vydání sice skutečně nebylo, avšak kniha byla hojně používána na českých školách a v zahraničí je o ni velký zájem i v současné době. Příznivě působí i grafická úprava knihy, v níž bylo použito ilustrací M. Alše a jiných slovanských výtvarníků.

Řadu překladů Táborského z angličtiny, němčiny, francouzštiny, srbsštiny a hlavně ruštiny obsahuje také jeho knížka pro děti *Zimní večery v naší Veselé republice* (1919). Kromě veršovaných i prozaických pohádek, které převažují, je zde zastoupena i lidová epika a lyrika. Výběr je skutečně mezinárodní. Kromě českých pohádek (některé jsou psány moravským dialek-

čtyři dopisy z července — října r. 1928, týkající se vesměs korektur překladů, které za Táborským posílali do Bystřice. Vysvětlení, proč některé písně zůstaly nepřeloženy, nalezneme v Orlovově dopise z 24. 8. 1928: „V rukopisu bylo ponecháno místo pro překlad. Sazečové toho nevšimli a vysadili bez mezer český text. Je to také má vina. Neměl jsem jim dávat bez překladu. Píseň, o níž běží, je třetí variantou písně, kterou Vy jste překládal. Myslil jsem, že já podložím text podle Vašich překladů. Ale jsou tam maličkosti, které přece vyžadují zakročení umělce a proto já Vám tuto píseň posílám.“ Pozůstalost F. T. Závěrem sice Orlov dodává, že více takových písní nepodložených textem nemá, ale skutečnost nás přesvědčuje o tom, že se mýlil.

¹⁶ Č: S. P. Orlov, *Hry a písně dětí slovanských*, SP 21, 1929, s. 58. A. C., Orlov S. P., *Hry a písně dětí slovanských*, Listy Hudební matice 8, 1928—29, č. 8—9, s. 323 až 324. Frant. Sekanina, *Veliké dílo o hrách a písních slovanských dětí*, Národní politika, 10. 2. 1929, č. 41, s. 6.

¹⁷ Nedatovaný dopis asi z poloviny ledna 1933. Pozůstalost F. T.

tem), jsou sem zařazeny překlady pohádek amerických, anglických, arabských, francouzských, indických, ruských a srbských. Nejvíce překladů je z ruštiny, celkem dvanáct. Z angličtiny přeložil šest anglických pohádek a jednu americkou i tři pohádky arabské. Indickou pohádku *Nal a Damajanti* přeložil (podle závěrečné poznámky) z němčiny. Ze srbské literatury uvedl pět básní. Prozaickou pohádku o *Marku Králjeviči* převzal podle vlastního doznání z větší části z překladu K. J. Erbena. Vypravování *Mamina-Sibirjaka* *Jak šel medvěd na maliny* přetiskl z dětského časopisu *Svitání*.¹⁸ Zařadil sem i dva své dřívější překlady: *Puškinovu Pohádku o caru Saltánovi* a *Lermontovovu* kavkazskou pověst *Ašik-Kerib*, kterou stylisticky zmodernizoval: vypustil z ní řadu turkotatarských slov, odstranil přechodníky a rusismy. Tato verze, jež vznikla po pětadvaceti letech,¹⁹ působí proto moderněji.

Sborník obsahuje i bylinu o nejznámějším ruském bohatýrovi *Iljovi Muromcovi*. Poněvadž je to skladba prozaická, shrnující několik bylinných syžetů v jeden uzavřený celek, končící smrtí Ilji Muromce, jedná se vlastně o *pohádku*, neboť jsou to hlavní rysy, příznačné pro žánrovou přeměnu byliny.²⁰ Jde však o útvar přechodného typu, protože ještě zachovává řadu rysů, příznačných pro bylinu, jako je určení místa narození Ilji Muromce, uvedení jména jeho otce i zachování tradičních syžetů v obvyklém sledu událostí. Jinak je tomu se závěrečným příběhem, vyprávějším o boji Ilji Muromce se Židovínem. Je to málo známá bylina, která se nevyskytuje ani u *Rybnikova* a *Gilferdinga*, ani ve většině sborníků pozdějších.²¹ Nepatří ani mezi obvyklé syžety bylinných pohádek.²² Ze známějších autorů ji uvádějí pouze *Kirejevskij* a *Buslajev*.²³ Historickým osvětlením této záhadné postavy nepřátelského velikána, podobného obludě *Идолище*, zabývali se hlavně

¹⁸ *Svitání* 2, 1917, s. 223—225.

¹⁹ Sr.: M. J. Lermontov, *Ašik-Kerib*, přel. Fr. Tábořský, Zlatá Praha 1893, č. 12, s. 135—138.

²⁰ Sr.: A. M. Астахова, *Народные сказки о богатырях русского эпоса*, АН, М.—Л. 1962, с. 26.

²¹ *Песни собранные П. Н. Рыбниковым*, 1, М. 1861, 2, М. 1862. *Онежские былины, записанные Александром Федоровичем Гильфердингом летом 1871 г.*, 2 изд., т. 1, СПб. 1894, т. 2, СПб. 1896, т. 3, 1900. Není zastoupena ani ve sborníku: *Печерские былины*. Записал Н. Ончуков, СПб. 1904. Записки Императорского Русского Географического Общества по отд. этнографии, т. 30. *Бой Ильи Муромца с сыном*. Былина zde uvedená není podobná bylině o Židovínovi. Není ani v následujícím sborníku: *Былины новой и недавней записи из разных местностей России*, под ред. В. Ф. Миллера, изд. Московских Высших женских курсов, М. 1908. Není ani ve vydání románu: *Былины в записях и пересказах 17—18 вв.*, глав. ред. А. М. Астахова, В. Г. Базанов, Б. Н. Шутилов, АН СССР, М.—Л. 1960. Изд. подготовили: А. М. Астахова, В. В. Митрофанова, М. О. Скрипиль.

²² A. M. Астачовová se o tomto syžetu v citované publikaci *Народные сказки о богатырях русского эпоса* nezmiňuje.

²³ *Песни, собранные П. В. Киреевским*, 1, М. 1860, ч. 4, № 1, с. 46—52. 4, М. 1862, с. 6—12. *Русская хрестоматия*, составил Федор Буслаев, М. 1894, с. 403—408.

Chalanskij, Veselovskij a Buslajev. Chalanskij v ní spatřuje obdobu Muromcova boje s dvanáctiletým synem Sokolníkem. Další vývoj této byliny vysvětluje jménem Živodín, které samo o sobě vylučovalo možnost, aby šlo o dítě křesťanského otce.²⁴ Svůj původní předpoklad o příbuznosti těchto bylin s knižními legendami o carovi Jevreinovi, o síle židovské apod. Chalanskij posléze korigoval novou hypotézou, předpokládající určitý vliv jihoslovanské lidové poezie, kde *džid* označuje *obra*.²⁵ Veselovskij na rozdíl od něho zachovává důsledně historické hledisko.²⁶ Jeho doklady z jihoslovanské epiky pokládá spíše za zajímavý etymologický materiál.²⁷ F. I. Buslajev připouští jak výklad historický, pro nějž nachází literární podklad ve vyprávění Nestorova letopisu o obrech, tak výklad žánrový. Podle jeho názoru patří bylina o Židovinovi k epickým pověstem o starších bohatýrech.²⁸ V každém případě varianta, kterou překládal Táborský, patří ke značně pozdním výtvorům, jak tomu nasvědčuje zdůrazněná religióznost. Potvrzují to i některé jiné detaily. Tak např. Dobryňa Nikitič se před bojem se Židovínem dívá na nepřítele stříbrnou trubkou.

Překlad Táborského vyjadřuje intonaci i styl ruských bylinných pohádek. Projevuje se to jak častým užíváním záporných přírovnání, tak zachováváním ruské syntaxe (např. *uši má od sebe s kalenou střelou, neslychal vraniho křiku, vrátil se vítězem, zazávidí tomu zlatu*). Byl to způsob zcela běžný v tehdejších i mnohem pozdějších překladech bylin do češtiny, které v podstatě všechny navazovaly na Čelakovského. Setkáme se s ním např. i v tlumočení Petra Kříčka z r. 1947. Teprve překlad Jana Vladislava přinesl v tomto směru podstatné změny.²⁹ V porovnání s většinou překladatelů předchozích i následujících je však v textu Táborského mnohem více záměrných rusismů. Tak např. obdobu jeho charakteristiky Ilji Muromce „třicet let seděl sedáčkem“ najdeme pouze v překladu Františka Vyňmazała, téměř o padesát let starším, kde ve veršované bylině *Svatohor s Ilji Muromcem* čteme: „*Sedánkem seděl celých třicet let.*“³⁰ V prvním českém souborném knižním vydání bylin, které prózou přeložila Bronislava Herbenová r. 1911, je však již forma neporuštěná: „*seděl tak již třicet let.*“³¹

²⁴ Халанский М. Т., *Великорусские былины киевского цикла*, Варшава 1885. Sr. také: *Энциклопедический словарь*, т. 4, СПб. 1899, Богатыри, с. 147—153.

²⁵ Халанский М. Т., *Былина о Жидовине*, Русский филологический вестник 1890, № 1, с. 1—23.

²⁶ Веселовский А. Н., *Мелкие заметки к былинам*, Журнал Министерства народного просвещения 1889, 5 (май), с. 33—40.

²⁷ Веселовский А. Н., *Мелкие заметки*, там же 1890 (май), с. 72.

²⁸ *Русская хрестоматия*, составил Ф. Буслаев.

²⁹ *Byliny*, přel. Petr Kříčka, Sfinx, Praha 1947. *Ruské byliny*. Vybral a přel. Jan Vladislav. Uspořádal, předmluvu a poznámky napsal Vlad. Stanovský, SNKLHU, Praha 1964.

³⁰ *Slovanská poezie. Ruská poezie*. Sestavil a literárními úvody opatřil Fr. Vyňmazał, Brno 1874, s. 7.

³¹ *Ruské byliny*, přel. Bronislava Herbenová, Jan Laichter, Praha 1911, s. 29.

Stejně je tomu i v překladech pozdějších. Totéž se týká pojmenování obludy *Идолице*. Tábořský užívá poněkud pozměněného názvu *Idolisko*. Zatímco B. Herbenová ponechává původní ruský tvar, hledají ostatní překladatelé pro tuto obludu, pokládanou většinou za symbol tatarského vpádu, opisné srozumitelnější názvy. Antonín Kurz ve sborníku z r. 1925 jej nazývá *Netvořem nečistým*,³² Petr Kříčka *Modlou-Obludou* a Jan Vladislav *Pohanskou stěšúrou*. Variantu o boji Ilji Muromce se Židovínem nenajdeme ani v jednom českém překladu ruských bylin, což je ostatně pochopitelné vzhledem k tomu, že většina vydání bylin byla určena pro pedagogické potřeby vesměs jako školní četba a jejich autoři proto vybírali jen nejznámější příběhy o nejoblíbenějších bohatýrech. V tomto směru je tedy překlad Tábořského unikátní.

O šest let později vydal Tábořský překlad jiné známé ruské byliny *Bohatýr Volga* (1924), tentokrát však ve veršované podobě. Poprvé vyšla jako samostatná knížka s ilustracemi I. J. Bilibina³³ ve stejné úpravě jako několik ruských lidových pohádek, rovněž přeložených Tábořským, poté byla s nepatrnými změnami zařazena do jednoho ze školních vydání ruských bylin,³⁴ kde byla několikrát přetištěna. Rozdíly mezi oběma vydáními spočívají jen v malých slovních záměnách nebo v nevýrazných inverzích. Např. jméno *Volga* Tábořský počestňuje ve školním vydání na *Volha*, tak jak je tomu již ve starém překladu Fr. Vymla z r. 1871, který je Tábořskému stylisticky (až na některé archaismy) velmi blízký. Podobně jako tito dva překladatelé rusifikuje své texty i předchůdkyně Tábořského Bronislava Herbenová (1911). Téhož roku jako její překlad vzniklo i přebásnění ruských bylin z pera Emanuela z Lešehradu. Bylo však otištěno v upravené podobě až o třiadvacet let později r. 1934.³⁵ Na rozdíl od ostatních českých překladatelů se Emanuel z Lešehradu nesnaží o zachování tónického verše. Nahrazuje jej pravidelným čtyřstopým daktylotrochejem, cizím stylem ruských bylin, stejně jako členění do nestejně dlouhých slok o čtyřech až čtrnácti verších. (Ve školních vydáních je překlad Tábořského rovněž rozčleněn do několika slok, uzavírajících určité obsahové celky, prav-

³² *Byliny*, přel. Ant. Kurz. J. Otto, Praha 1925, s. 51.

³³ Je pravděpodobné, že Tábořský na překládání ruských bylin pomýšlel již dříve. Nasvědčují tomu dva dopisy Jana Laichtera. V listě z 1. října 1910 je zmínka o návrhu prof. Velemínského, zda by Tábořský nechtěl byliny překládat. V dopise z 23. 6. 1911 píše Laichter, že snad Tábořský publikoval nějaký překlad byliny již v té době: „Slyšel jsem, že jste otiskl v Novině veršovanou Bylinu, což pro moji Žeň z literatur nemohl byste pořídit a dáti svazček?“ Tento návrh však Tábořský ne realizoval a zřejmě i Laichtrova informace o publikování byliny překladu Tábořského nebyla správná. Ani v bibliografii Tábořského, ani v jeho pozůstalosti se mi nepodařilo najít žádné podklady, které by tomu nasvědčovaly.

³⁴ *Vybraná četba pro střední školy V. Pořádá Jan Konečný. Pohádky Erbenovy a Boženy Němcové. Ruské byliny*, Brno, Královo Pole 1937.

³⁵ *Ruské byliny*, Výběr. Veršem přeložil Emanuel z Lešehradu, Orbis, Praha 1934, 2. vyd. 1945.

děpodobně aby byl přehlednější.) Úsilí o izosylabismus vedlo Emanuela z Lešehradu k užívání licencí (ryby se počaly *ptýliti*) nebo inverzí (těla jak *jedlí pně*), jeho překlad je proto dosti knižní.

Výběrem předlohy i stylem překladu jsou si velmi blízcí Antonín K u r z a Petr K ř i č k a.³⁶ Oba přeložili bylinu o Volgovi zdařileji než Táborský. Křička má větší smysl pro rytmus a melodii než Kurz, předčí jej však množstvím záměrných rusismů (*sudaryně, mátuška, grámota, družinnici, mládec* atd.). Užívá množství složených slov, sousloví a zdobnělin (dvorec *bělokamenný, tráva-travička, děvice-dušička, Kyjev-hrad, družinuška, soupeříček*). Kurzův překlad působí moderněji než verze Táborského, ačkoli pochází z téže doby. I jemu však vadí nepřírozené inverze a záměrné rusismy (*děvice, děvušky, do tla spálí* apod.). Teprve poslední překlad Jana V l a d i s l a v a je v tomto směru mnohem střídmější. Vystačí prakticky jen s několika zdobnělinami, jež čerpá z českého folklóru (*ptáček-jarabáček*). Iluzi bylinného verše navozuje takovými nezbytnými stylistickými znaky, jako jsou četná opakování. Překlad Táborského pouze rozhojnil česká tlumočení známé ruské byliny. Překonán byl již ve své době, i když byl později několikrát přetiskován, což se ostatně dělo i s překlady mnohem staršími. Knižka je přitažlivá spíše díky půvabným a originálním ilustracím I. J. Bilibina.

K šesti Táborského překladům pohádek, zařazených do *Zimních večerů (Pohádku o Špalíčkovi* přejal z E r b e n a³⁷), lze připojit čtyři pohádky, vydané r. 1924 (stejně jako bylina *Volga Buslajevič*) ve třech samostatných knížkách s B i l i b i n o v ý m i ilustracemi. Všechno jsou to velmi populární pohádky, uváděné v nejznámějších sbornících včetně A f a n a s j e v a.³⁸ Představují hlavní typy ruských pohádek: zvířecí (*Jak se čáp ženil*), kouzelné (*Pohádka o kosoručce, O Špalíčkovi, Princezna žabka, Marja Morevna, Sestřička Aljonuška, bratříček Ivanuška, Bílá kačenka*), satirické a novelistické (*Šelma mužik, Jak přišel medvěd o ocas, Mráz, slunce a vítr*), pohádky bez konce =

³⁶ Oba používají téhož názvu Volch Vseslavjevič a indické carství — K ř i č k a jen s malou obměnou „cařství indické“. Podrobněji sr. Bedřich D o h n a l, *Z dějin českého překladu ruských bylin, Ruské byliny*, Stát. knih., Praha 1967, s. 5—27.

³⁷ Je to zřejmé ze srovnání textů, i když Táborský v tomto případě pramen neuvádí. Pozměnil pouze název pohádky a písničku vědmy rozšířil o jeden verš, aby se rýmovala. Sr. E r b e n, s. 53: „Pohoupám se, poválím se, když jsem se najedla Ivánkova masa.“

T á b o r s k ý, *Zimní večery*, s. 116:

Pohoupám se, poválím se

to je krása —

když jsem se najedla

Ivánkova masa!

³⁸ *Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах*, М. 1957 (1. vyd. Moskva 1859), cit. vyd. Гос. изд. худ. лит., М. 1957, т. 1: *Мороз, солнце и ветер; Марья Моревна; т. 2: Сестрица Алenuшка, братец Иванушка; Белая уточка; Царевна-лягушка; Косоручка. Великоорусские сказки в записях И. А. Худякова*, М. 1860; *Аленушка и братец; Иван Царевич и Марья Моревна; Безручка*.

≡ докучные сказки (*Za devaterými horami*).³⁹ O oblíbě těchto pohádek svědčí i to, že většina z nich byla již dříve přeložena do češtiny, některé i několikrát. Nejvíce z nich nalezneme u Erben a, a to jak v jeho slovanské čítance *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních* (1865),⁴⁰ tak v jeho *Vybraných bájích a pověstech národních jiných větvi slovanských* (1864) a také ve sbírce *Ruské a polské pohádky* (1924). Pohádku *Sestřička Helenka a bratříček Ivánek* uvedl již v osmdesátých letech ve svém překladu *Ruských národních pohádek ze sbírky A. I. Afanasjeva Fr. Vymazal*.⁴¹ Pohádku *Čáp a volavka* nalezneme ve sborníku Karla Friče z r. 1912.⁴² Satirická pohádka *Chytrý sedláček* byla vydána o tři roky později než tlumočení Táborského v překladu Vincence Charvát a v jeho pohádkové knížce.⁴³ Ze všech pohádek obsažených v *Zimních večerech* se mi tedy nepodařilo najít v knižních publikacích jen dvě: *Jak přišel medvěd o ocas* a kratičkou pohádku *Za devaterými horami*. Všechny čtyři pohádky, které Táborský vydal jako samostatné knížky r. 1924, vyšly již dříve v překladu Aloise Holuba r. 1910 rovněž s Bilibinovými ilustracemi.⁴⁴ Graficky i kvalitou reprodukcí se ovšem tato publikace téměř bibliofilským vydáním B. Kočího nevyrovná. Táborského vydání si povšiml i sám Bilibin, žijící tehdy v Paříži. Obrátil se na Táborského s prosbou, aby mu pomohl získat honorář. Z pěti Bilibinových dopisů, které se zachovaly v pozůstalosti Táborského, je zřejmé, že se Táborskému podařilo Bilibina nejen plně uspokojit, ale získat si i jeho přátelství a zájem o spolupráci s Československem. Výsledkem byla nejen Bilibinova výstava v Praze r. 1927, ale i jeho návrhy na nástěnnou výzdobu pravoslavného kostela na Olšanských hřbitovech, provedené bez účasti malíře koncem třicátých a počátkem čtyřicátých let.⁴⁵

Úroveň těchto překladů Táborského je obdobná jako jeho tlumočení veršů. I v próze užívá těchže rusismů. V tomto směru předčí i překladatele mnohem méně známého, jako byl učitel Alois Holub, o překladech K. J. Er-

³⁹ O typech ruských pohádek sr. např.: Э. В. Померанцева, *Русская народная сказка*, АН СССР, М. 1963.

⁴⁰ Z Afanasjeva zde Erben uvádí pohádky: *Мороз, Солнце и Ветер; Царевич-козленочек; Косоручка*. Ve *vybraných bájích a pověstech národních jiných větvi slovanských* Erben uvádí pohádky: *Spalíček, Cařovič kozliček, O žabce královně, Kosoručka*.

⁴¹ *Ruské národní pohádky*. Ze sbírky A. I. Afanasjeva vybral a přeložil Fr. Vymazal Maticе Moravská, Brno 1883.

⁴² *Pohádky a přísloví lidu ruského*. S dodatkem přísloví staroarménských. Sebral a přeložil Karel Frič, SK č. 1107—1108, vl. nákl., Praha 1912.

⁴³ *Ruské pohádky*, přel. Vincence Charvát, Znč, sv. I., čs. legionářů, Praha 1922.

⁴⁴ *Ruské národní pohádky*, ilustroval Ivan Bilibin, vl. nákl. vyd. Alois Holub, učitel v Lysé nad Labem, Praha-Žižkov 1910, Prémiová příloha České dívky.

⁴⁵ I. Bilibin psal Táborskému dopisy s daty: 9. 4. 1926, 15. 11. 1926, 31. 12. 1926 (tento dopis je nejdlejší a nejzajímavější) a 12. 3. 1927. Podrobněji sr. D. Kšicová, *Fr. Táborský jako překladatel a propagátor ruské lidové slovesnosti a čl. Nástěnné malby Ivana Jakovleviče Bilibina v Praze*, SPFFBU, F 19—20, 1975—1976, s. 65—80.

bona, o šedesát let starších, ani nemluvě. V úsilí o izotonismus jde tak daleko, že přepisuje do latinky i slova, která v češtině vůbec neexistují, nebo mají jiný význam. Jeho rusifikační snahy jsou vidět již z jeho fonetického přepisu vlastních a obecných jmen, což je bezpečný ukazatel stupně věrnosti překladu.⁴⁶ Jen někdy se přibližuje fonetice češtiny (*hosudar* místo *gosudar*). Ani zastánce věrného překladu H o l u b není natolik důsledný jako Táborský (např. *Маря* mění na *Marie*, ve jméně *Аленушка* používá písemné podoby *Alenuška*). Ještě méně důsledný je v přepisu jmen *E r b e n*, i když vzhledem ke své adaptační metodě ruská jména vesměs přibližuje češtině (*Ivánek, Helenka, Přemoudrá Vasilka, Nesmrtelný Kostěj*.) Jména obecná buď přejímá (*gubernie*), nebo poněkud přizpůsobuje češtině (*cař, cařství, cařovic* — tvořeno podle typu *královic* — sr. *царевич*). Často užívá české terminologie (*království, král, královna, královic*), což ovšem někdy nalezneme i u Táborského, protože se tytéž výrazy vyskytují i v ruských kouzelných pohádkách. Erbenův překlad je v porovnání s tlumočením Táborského volnější a lépe odpovídá duchu češtiny. Rusismů je v něm poměrně málo, poněvadž jde o přejetí ustálených pohádkových vazeb ve vstupu či závěru. (Např.: *snadno se pohádka vypravuje, ale nesnadno se dílo dělá* — *О жабце королевне = легко сказка сказывается, нелегко дело делается*;⁴⁷ *в nějakém cařství, ne в našem mocnářství, Kosoručka = В некотором царстве, не в нашем государстве*.) Rozdíl v překladatelském stylu Táborského a Erbena poznáme nejlépe při srovnání textů *pohádky o Kosoručce*, v níž oba použili těžší varianty, blízké zápisu *A f a n a s j e v o v u*. Rozdíl je např. v různém vyjadřování syntaktických vazeb. Táborský se na rozdíl od Erbena často mechanicky přidržuje originálu a prohřešuje se tak proti duchu češtiny. (Sr.: *уже через несколько годов, Táborský: už přes několik let, Erben: po několika letech*.) Na rozdíl od Erbena si Táborský libuje v lexikálních rusismech (např.: *ведь стория то славная! Táborský: vždyť je to příběh slavný! Erben: věru, toť příběh znamenitý!*). Verze Táborského je tedy neobratnější než mnohem starší překlad Erbenův, který je přetiskován bez jakýchkoli úprav až do naší současnosti, stejně jako jeho původní pohádka.

V y m a z a l ů v překlad Afanasjeva, vydaný v Brně r. 1883, obsahuje jen dvě pohádky podobné těm, které předkládal Táborský, a to ještě v jiných variantách, takže srovnání na stejném textu nelze provést. Již z názvu pohádek je však vidět, že se Vymazal snažil zřejmě pod vlivem Erbena ruské pohádky českému čtenáři spíše přiblížit, než jej odrazovat záplavou cizích jmen a pojmů. (*Kosoručku* přejmenoval na *Křivoručku*, což není jméno právě šťastné, poněvadž v pohádce nejde o křivé, ale useknuté ruce. Sourozenec nazývá českými jmény: Helenka, Ivánek). České pohádkové tradici při-

⁴⁶ Jiří L e v ý, *České teorie překladu*, SNKLHU, Praha 1957, s. 95—98, 183.

⁴⁷ *Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах, т. 2, М. 1957, Косоручка, с. 365. Tohoto vydání užívám i dále.*

blížíje i závěrečné formule pohádek (И стали королевич с королевною жить-поживать, да добра наживать = kralevic s královnou počali žiti a dobře se míti — Kosoručka). I rusismů je v jeho překladu méně než u Táborského. Vymazalův překlad je cenný i tím, že se vědomně zaměřuje na dosud neznámou část *A f a n a s j e v o v a* díla. Erbenova stylistického mistrovství ovšem nedosahuje.

V desátých letech byly vydány dva sborníky ruských pohádek, obsahující některé texty shodné s Táborským. V knížce K. F r i č e z r. 1912 je to pohádka *Čáp a volavka*. Mezi oběma překlady není žádný stylistický rozdíl. Překladatelé se shodují i v užívání těchže syntaktických rusismů (např.: „*Volavka doma?*“ „*Doma.*“) Podstatný rozdíl není ani mezi Táborským a zmíněným překladem Holubovým. Syžetová a stylistická podobnost je tak velká, že téměř vzniká dojem, že Táborský Holubova textu s některými menšími úpravami použil. Tuto domněnku vyvracejí jen některé rusismy, kterých Táborský používá proti Holubovi navíc. (Holub: Shodila se sebe *sukénku*. Táborský: Shodila se sebe *sarafánek*. Holub: „Pluj — povídá — *jako bílá kačka!*“ Táborský: „Plovej ty, plovej *bílou kačenkou!*“ — Bílá kačenka). I tak však není vyloučeno, že si Táborský Holubovým překladem vypomáhal, poněvadž je velmi pravděpodobné, že tuto publikaci znal, jak vzhledem k Bilibinovým ilustracím, o něž se zajímal jako výtvarný teoretik a kritik, tak i proto, že Holubova knížka vyšla jako prémiová příloha České dívky na Žižkově v letech, kdy Táborský působil na dívčím gymnáziu v Praze. Zcela samostatně Táborský překládal veršované písně v pohádkách *Sestřička Aljonuška a bratříček Ivanuška* a *Bílá kačenka*. Na těchto verších je zřetelně patrné, jak Táborský na rozdíl od Holuba usiluje o zachování metra za cenu četných vsuvek, lidové slovesnosti naprosto cizích.

Počátkem dvacátých let vyšel sborník překladů Vincence Ch a r v á t a, obsahující poněkud odlišnou variantu pohádky, přeložené Táborským pod názvem *Selma mužik*. I tento překlad je lepší než tlumočení Táborského. Charvát se vyhýbá rusismům a ruské prostředí přibližuje českému, jak je to vidět již z názvu *Chytrý sedláček*.

Táborského překlady ruských pohádek tedy nepřinesly po stránce tematické téměř nic nového a svou úrovní jsou spíše krokem vzad ve vývoji českého překladatelství, jemuž již v šedesátých letech minulého století dal tak vysokou úroveň K. J. E r b e n. Je ovšem třeba podotknout, že Erben v něm zůstal až do dvacátých let zjevem výjimečným, jak dostatečně ukázalo srovnání s překladateli počátku dvacátého století, jimž je Táborský úrovní svých překladů velmi blízký. Liší se od nich jen záměrnějšími a cílevědomějšími rusifikačními snahami obrozeneckého typu. Pro sborník *Zimní večery v naší Veselé republice* je kromě osvětového zaměření příznačné také výrazně vlastenecké zabarvení a aktualizace na popřevratovou dobu, takže jako celek mohla být knížka ve své době v širokých čtenářských vrstvách populární. Zřejmě tomu tak však nebylo, protože ještě v r. 1938 byla značná část nákladu nerozebrána.⁴⁸ Populárnější byly jeho překlady pohádek, vydané jed-

notlivě s Bilibinovými ilustracemi, které kritika kladně ocenila jak po stránce překladatelské, tak výtvarné.⁴⁹

V této souvislosti se můžeme zmínit ještě o Táborského překladech dvou Krylovových bajek, blízkých lidové slovesnosti. Otiskl je r. 1923 bez jakéhokoli komentáře v Národních listech. Jsou to jedny z nejznámějších Krylovových bajek *Parnas a Děmjanova polévka*. Výběr textu je tedy jako vždy u Táborského dobrý a v případě Děmjanovy polévky v českém prostředí objevený, protože ji neobsahuje ani první český třísvazkový výbor Krylovových bajek.⁵⁰ Horší je to s úrovní překladu. Táborský se ani tentokrát nevyhnul takovým neobratným a rozmělnujícím rýmovým a rytmiickým výplním, jako je tomu v didaktickém závěru *Parnasu*:

Что если голова пуста,
То голове ума не придадут места.⁵¹

Když z prázdné hlavy tma jen začíší,
nepřidá rozumu jí místo nejvyšší.

Podobné příklady nalezneme i v překladu *Děmjanovy polévky*, který se jen hemží zdrobnělinami typu: *sousedek, předražený* aj. Některé výrazy jsou až nesrozumitelné (např.: *pražmička, sterledička*), přesto však zůstaly bez komentáře. Překlady Krylova se tedy Táborskému příliš nepovedly. To je snad důvod, proč se ke Krylovovi již nikdy nevrátil.

Folklor zaujímá v odkazu Táborského nepochybně významné místo. Soustavnější pozornost sice autor věnoval českému, především valašskému folklóru, avšak ani jeho práce o ruské lidové slovesnosti není bez významu. Jeho literárněkritická činnost z této oblasti je sice jen náhodná a velmi sporadická, nepostrádá však zajímavé postřehy. Důslednější jsou jeho překlady. Zvláště v písňové tvorbě pomohl zpřístupnit novou, do té doby málo známou část slovanského folklóru.

⁴⁸ Jak je patrné ze dvou spisů Milady Topičové Táborskému z r. 1931, kdy po smrti svého manžela Jaroslava Topiče převzala nakladatelství, a z r. 1938, kdy jeho větší část likvidovala, zůstal značný podíl nákladu nerozebrán a byl zakoupen majitelem firmy Tolman z Hradce Králové, Müllerem.

⁴⁹ Bilibin J., *Bohatýr Volga; Princezna Žabka; Marja Morevna; Sestřička Aljonuška a bratříček Ivanuška*, přel. Fr. Táborský, Střední škola 5, 1925, s. 287. Viz také: mm, *Ruské pohádky národní*, nákl. B. Kočího, přel. Fr. Táborský, Česká osvěta 21, 1924 až 1925, č. 4, s. 249.

⁵⁰ *Bajky Ivana Krylova v devíti knihách*, d. 1—3, česky složil Hynek Mejsnar, A. Wiesner, Praha 1886.

⁵¹ И. А. Крылов, *Басни в девяти книгах*, АН, М.—Л. 1956, с. 17.

